

PAPER DETAILS

TITLE: GÖNÜLLÜ MOTİVASYON ENVANTERİ: TÜRK POPÜLÂSYONUNA UYARLANMASI

AUTHORS: Aysen ÇEVIK,Ferda GÜRSEL

PAGES: 83-92

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/600872>

Davetli Makale

GÖNÜLLÜ MOTİVASYON ENVANTERİ: TÜRK POPÜLÂSYONUNA UYARLANMASI*

Ayşen ÇEVİK¹, Ferda GÜRSEL²

¹Ulusal Ajans Eğitmeni, Ankara. ²Ankara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Ankara

Özet: İnsanlar çok çeşitli ve karmaşık nedenlerle gönüllü olurlar. Bu yüzden de gönüllü olunma nedenlerinin anlaşılması zor görünmektedir (Wilson, 2000). Bu çalışmanın amacı, 2004’de Esmond ve Dunlop tarafından geliştirilen insanların gönüllü olma nedenlerini ortaya koyan “Volunteer Motivation Inventory” envanterini Türk popülasyonuna uyarlamaktır. Bu envanter toplam 44 madde, 10 alt boyutu bulunan (Değerler, Takdir Etme, Sosyal Etkileşim, Karşılılık, Tepkisellik, Benlik Saygısı, Sosyal, Kariyer Gelişimi, Anlama ve Koruyucu) ve 5’li Likert tipi bir envanterdir. Bu çalışmada orijinal İngilizce form ve Türkçe çevirisi 20 kişiye uygulanmıştır. Güvenirlilik analizi için Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır. 10 alt boyutta Cronbach Alfa değerleri 0,45 ile 0,78 arasında bulunmuştur. Yapı Geçerliliğini test etmek için envanter 483 gönüllüye (Madde sayısı X 10) uygulanmış ve Doğrulamalı Faktör Analizi ile hesaplanmıştır. Maksimum olabilirlik kestirimi kullanılarak Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmış ve X²’nin 3304,94, sd’nin 815,

Ayşen ÇEVİK 1981 yılında başlayan hayatı süresince voleybol sporunu aktif oynamış ve yüzme sporunda iktisadlaşmış bir spor gönüllüsü, 2003 yılından itibaren de özellikle engelli olan bireylerin dahil edilmesi teması üzerine sivil toplum kurumlarında hem gönüllü olarak hem de profesyonel çalışmalar yapan bir yaşam gönüllüsüdür. 2008 yılından bu yana Ulusal Ajansın Eğitmen Havuzunda yer alarak “Sosyal Dahil Etme”, “Gönüllülük”, “Aktif Katılım” konularındaki projeler yada eğitimlerde eğitmen olarak görev almıştır. Ömrünü gönüllülük çalışmalarına adan Ayşen’in Ankara Üniversitesi Spor Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doç Dr. Ferda GÜRSEL danışmanlığında yaptığı yüksek lisans tez çalışmasının konusu “Gönüllü Motivasyon Anketi Türk Popülasyonuna Uyarlaması” başlığı ile gönüllülük üzerine olmuştur. 1993 yılından bu yana IFAPA tarafından “Uluslararası Engelli Bireyler için Fiziksel Aktivite Sempozyumu” kapsamında verilen Genç Bilim İnsanı Ödülleri’nin 11.sini 2013 yılında almıştır. Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde Doktorasını yaparken 2013 yılında yakalandığı kanser hastalığını atlatabilerek 2015 yılı Eylül’ünde yaşama veda etmiştir. Aşağıdaki makale kendisinin Yüksek Lisans Tez çalışması olup hayattayken makaleye çevrilmiş ve yayımına Spormetre dergisinin bu sayısında yer verilmiştir. Gönüllü olma nedenlerinin tespitine yönelik Türkiye’ye uyarlanan bu anketin gönüllülük çalışmalarına katkı vermesi dileğiyle.

Doç. Dr. Ferda GÜRSEL

* **Yazar Notu:** Bu çalışma 2012 yılında T. C. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezinin özet çalışmasıdır.

p'nin 0,00 ve RMSEA'sında 0,080; GFI 0,76; NNFI 0,92; NFI 0,92; CFI 0,95; SRMR 0,085 ve %90 güven aralığı RMSEA sınında 0,077 ile 0,083 arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen uyum indeksleri, 43 madde için özgün formun Türk popülasyonunda doğrulandığını göstermiştir. Sonuç olarak, Gönüllü Motivasyon Envanteri'nin güvenilirliği ve geçerliliği test edilerek faktör yapısı doğrulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: gönüllü motivasyon envanteri, gönüllülük

ADAPTATION OF VOLUNTEER MOTIVATION INVENTORY INTO TURKISH POPULATION

Abstract: People volunteer for various and complex reasons. Therefore, it seems difficult to understand the reasons for volunteering with a single concept (Wilson, 2000). The aim of this study is to adapt the Volunteer Motivation Inventory, which was developed by Esmond and Dunlop in 2004, into Turkish population. VMI is a 5 point Likert type scale ('Strongly Disagree' to 'Strongly Agree') consisted of 44 items including 10 subscales (Values, Reciprocity, Recognition, Understanding, Self-Esteem, Reactivity, Social, Protective, Social Interaction, and Career Development). In this study, the original English form and Turkish version were applied to 20 participants. For reliability analysis, Cronbach's alpha was calculated. Cronbach's alpha coefficients of 10 subscales ranged from 0.45 to 0.78. For construct validity, the inventory was applied to 483 volunteers (number of items X 10). Confirmatory factor analysis (CFA) was used by using maximum likelihood estimation resulted that; χ^2 : 3304,94, df: 815, p: 0,00, RMSEA: 0,080; GFI 0,76; NNFI 0,92; NFI 0,92; CFI 0,95; SRMR 0,085 and RMSEA with 90% confidence interval between 0.077 and 0.083. Fit indexes indicated that VMI was confirmed with 43 items for the Turkish population. As a result, reliability and validity of VMI was confirmed through Confirmatory factor analysis.

Key Words: volunteer motivation inventory, volunteering

GİRİŞ

Bireylerin serbest zamanlarını değerlendirmek, değişimin parçası olmak, eğitim, sağlık hizmetlerini iyileştirmek, çevre ile ilgili sorunların üstesinden gelmek, sosyal dışlanma ve şiddet ile başa çıkmak, spor organizasyonlarında yer alarak, insanların ve toplumların refahına ve barışa katkı amacıyla gönüllü aktivitelere katıldıkları bilinmektedir (Leigh ve ark. 2011). Birleşmiş Milletler (2011) yayınladığı Dünyada Gönüllülüğün Durum Raporu'nda dünyada 140 milyon gönüllünün olduğunu belirtmiştir (EUR, 2011). Gönüllü bireylerin farklı nedenlerle gönüllü olduğu bilinmekle birlikte, bu nedenlerin bilinmesi gönüllünün tanınması, yerleştirilmesi ve devamlılığının sağlanması için önemlidir.

Yapılan çalışmalarla gönüllülüğün değeri her geçen gün artarken gönüllülük kavramı ve bir işin gönüllü çalışma olup olmadığına karar vermek oldukça zordur (Musick ve Wilson, 2008). Bu yüzden gönüllülük üzerine yapılan tanımlamalar, farklı kesimler tarafından farklı şekillerde yapılmaktadır. Gönüllülük kelimesinin tanımı basit gibi görünse de oldukça karmaşıktır ve bilinmesi gereken başka kavramlarda vardır. Bunlar "gönüllülük", "gönüllü hizmeti" ve "gönüllü davranış"tır. Gönüllülük, kişinin tamamıyla kendi isteği doğrul-

tusunda karşılıklı yardımlaşma amacıyla, topluma faydalı olmak için serbest zamanda yapılan, fiziksel gücünü, bilgi birikimini, yeteneğini ve deneyimlerini kullanabilmesini ifade eder (Musick ve Wilson, 2008). Gönüllü hizmet ise "sınırlı zaman içerisinde sürekli yapılmakta olan özel, tam zamanlı ve proje tabanlı gönüllü etkinlik" olarak tanımlanır (EUR, 2010). Gönüllü davranışı tanımlamak için ise üç ölçüt kullanılmıştır. Bunlar, etkinliğin kişinin kendi özgür iradesi ile yapılması, finansal kazanç elde edilmemesi (gönüllünün etkinliklerdeki masrafları karşılanması bunu kapsamaz) ve üçüncü kişilerle gönüllü insanlar için de faydalı olmasıdır (Leigh ve ark. 2012; EU Report, 2010). Son yıllarda yapılan araştırmalar gönüllü davranışın nedenleri üzerine odaklanmıştır. (Esmond ve Dunlop, 2004).

Gönüllüyü, spor organizasyonlarda görev almaya yönlendiren kendi kişisel becerilerini geliştirmek, organizasyon başarısına katkıda bulunmak, toplumsal gelişim, sosyal çevrenin etkisi, iş yaşamında başarı gibi birçok hedef vardır. Araştırmacıların son zamanlarda sporda araştırdıkları konu, bireyleri spor organizasyonlarında gönüllü olarak görev yapmaya yönlendiren faktörlerin neler olduğudur. Bireyleri, gönüllü olmaya yönlendiren faktörlerin belirlenmesi spor organizasyonları yönetim

stratejilerinin planlanmasında ve yeni sistemlerin hazırlanmasında önemli bir alanı oluşturmaktadır. Bu nedenle kişilerin gönüllü davranışı ortaya koymalarına neden olan etmenler belirlendikten sonra birçok çalışma alanında kendilerine özgü olarak gönüllü olmaları sağlanabilecektir. Bu kapsamda bireylerin gönüllü olma nedenlerini araştıran envanterler ile ilgili alan yazın incelendiğinde, İki ya da Üç Alt Ölçekli modeller (1980'li yıllar), Tek Boyutlu Model (1990-1991), Çok Alt Ölçekli Modeller (1990 sonrası) olduğu görülmektedir (Esmond ve Dunlop, 2004).

Horton-Smith (1981) ile Frisch ve Gerrard (1981) farklı bölgelerde gönüllü motivasyon için "fedakarlık" ve "egoistlik" şeklinde iki alt boyutlu bir model geliştirmişlerdir. Gillespie ve King (1985) yaptığı bir çalışmada benzer bir sınıflama bulmuştur. Fitch (1987) gönüllü üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada 2 alt boyut yerine, "fedakarlık", "egoistlik" ve "sosyal sorumluluktan" oluşan 3 alt boyutlu ölçeği geliştirmişlerdir. Bu çalışmalar kapsamlı olmamasına rağmen gönüllü olanların karmaşık güdülerini anlamak için fikir vermiş ve sadece bir grup gönüllü organizasyon ile sınırlı kalmıştır (Esmond ve Dunlop, 2004; Okun ve ark. 1998).

Cnaan ve Goldberg-Glen (1991) gönüllü motivasyonu ile ilgili olarak kapsamlı bir literatür çalışması yaparak, ana motivasyonların tanımlanması ve sınıflandırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Çalışmasında gönüllülükte 28 güdü belirleyerek "Motivation to Volunteer-MTV" geliştirmiştir. Yaptığı çalışmalarının sonucunda bireylerin somut ödüller almak ve fedakârlık yapmak için gönüllü oldukları sonucuna varmıştır. Bu çalışmanın önemi gönüllülerin farklı motivasyon güdülerini olduğunu ve tek bir sınıflandırma yapılamayacağını göstermiştir. Gönüllü motivasyonun çok alt ölçekli modeller ile ölçülmesi 1990'lı yıllarda Clary ve arkadaşlarının araştırmaları ile başlamış ve günümüzde de devam etmektedir.

Clary ve Snyder (1990 ve 1991) ve Clary ve ark. (1992) gönüllüler üzerinde yapılan deneysel araştırma analizi ile gönüllü motivasyonunda 6 alt boyutun olduğunu kanıtlamıştır. Ve bu envantere Volunteer Functions Inventory (VFI) adını vermiştir. Envanterin alt boyutları; değerler (başkalarına yardımcı olmanın önemi hakkında derin inançlar ile hareket etme), anlama (öğrenmek arzusunun

tatmin için faaliyetlere katılım), kariyer (çalışma ortamı, iş fırsatları veya önceden keşfetmek için yollar arama), sosyal (diğerlerini etkilemek), saygı (kişinin saygı duygusu), koruyucu (negatif duygu veya niteliklerden kaçma) dur. İşlevsel motivasyon teorisine göre, aynı eylemler farklı kişilerde farklı işlevlere hizmet edebilir. Eylemi gerçekleştirme nedeni hareketin kendisinden neden yaptığı daha önemlidir. Özellikle ABD'de araştırmalar yapan Clary ve ark. (1994) gönüllülerin motivasyonunu yukarıdaki alt ölçekler ile incelemişlerdir (Clary ve Snyder, 2000; Clary ve ark.1994; Clary ve ark. 1996; Omoto ve Snyder, 1995; Snyder ve ark. 2000; Stukas ve ark. 1999, Stukas ve ark. 1999). Avustralya'da ise bu konuda gerçekleştirilen ilk araştırma McEwin ve Jacobsen-D'Arcy (2002) tarafından yapılmış ve 8 motivasyonel alt ölçekli Volunteer Motivation Inventory (VMI) kullanılmıştır. Envanterde yer alan alt ölçekler ise; değerler, kariyer, kişisel gelişim, takdir etme-kabul etme, kişisel çıkar, sosyal, tepkisel karşılıklıdır..

Yine Avusturalya'da Esmond ve Dunlop (2004) (VMI)'nin daha verimli kullanılması için yaptıkları geniş kapsamlı çalışma ile envanteri yeniden tasarlamışlardır. Bu çalışma, bu konuda dünyada yapılan en büyük çalışmalardan birisi olarak bilinmektedir. Çalışmaya toplamda 15 kurum ve 2444 gönüllü katılmıştır. Gönüllü Motivasyon envanteri değerler, karşılıklılık, kabul Etme, anlama, benlik saygısı, tepkisellik, sosyal, koruyucu, sosyal etkileşim, kariyer geliştirme olmak üzere toplam 10 alt ölçekten oluşmaktadır. Bu envanter gönüllülerin, işe alımlarında ilgi çekmek için gönüllü motivasyonunu bilmek, yeni gönüllülerin motivasyonel ihtiyaçlarını belirleyerek etkili yerleştirme yapmak ve gönüllülüklerinin devamının sağlanması için motivasyonlarını anlamak amacıyla kullanılmaktadır (Esmond ve Dunlop, 2004).

Türkiye'de gönüllü motivasyonu çalışmaları incelendiğinde, göze çarpan çalışmalar; Sertbaş'ın (2006) Üniversiade 2005 İzmir Yaz Oyunlarında görev alan gönüllü insan kaynaklarının, gönüllü katılım nedenlerini inceleme amaçlı yapılan çalışmasıdır. Bu çalışma ile Strigas ve Jackson (2001) tarafından geliştirilen Motivational Scale for Sport Volunteers (MSSV) Türkçe'ye uyarlanmıştır. Bu ölçek, gönüllü motivasyonunun belirlenmesinde amaçsal, materyal, egoizm, dış etkenler, boş zaman

aktivitesi boyutlarından oluşmaktadır. Araştırma kapsamında uyarılma çalışması ve gönüllü olma nedenleri incelenmiştir (Sertbaş, 2006).

Akman (2008), Clary ve ark. (1998) tarafından geliştirilen İşlevsel Gönüllü Envanterinin-Volunteer Functional Inventory (VFI), Türkçe'ye uyarlaması çalışmasına Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'ndaki (TEGV) 294 gönüllü katılmış ve bu çalışmada gönüllü olma nedenleri de incelenmiştir.

Güzel ve ark. (2013)'ın yaptıkları çalışmada, 17. si Mersin'de düzenlenen Akdeniz oyunlarında görev alan gönüllülerin katılım nedenlerini belirlenmeyi amaçlamışlardır. Bunun için nitel araştırma yöntemi kullanılarak, içerik analizi yapılmıştır. Çalışmaya katılan 29 gönüllünün etkinliğe katılım nedeni, bireysel gelişim, deneyim kazanma, sertifika kazanma, sosyalleşme ve iletişim olarak belirtilmiştir.

Gönüllü sayısının giderek artması ile dünyada birçok çalışma yapılırken Türkiye'de görüldüğü üzere çok boyutlu çalışmaların sayısının azlığı göze çarpmıştır. Ülkemiz ulusal ve uluslararası düzeyde birçok spor organizasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu spor olaylarında gönüllü kurum ve kuruluşlarda çok fazla sayıda gönüllüye ihtiyaç duyulmaktadır (Sydney 2000 Yaz Olimpiyat oyunlarında 50000 gönüllü yer almıştır). Organizasyonlar içerisinde kişisel nitelikleri doğrultusunda aktif olarak görevlendirilen gönüllüler düzenlenen organizasyonların kalitesini yükseltmiştir. Ancak hangi alanda kimin görevlendirileceğinin belirlenmesi

önem içermektedir. Çok boyutlu gönüllü motivasyon envanteri bu alanda organizasyonu düzenleyen kişilere; uygun kişilerin uygun yerlere yerleştirilmesinde yardımcı olacaktır. Ayrıca gönüllü açısından bakıldığında da gönüllülerin kendine uygun işlere başvurabilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı, (GME) Türk Popülasyonuna uyarlanmasıdır.

YÖNTEM

Örneklem: Araştırmanın dilsel eşdeğerlilik aşamasında, çeviri süreci için 4 dil bilimci, çevirilerin değerlendirilmesi için 18 yaş üstü 20 kişi katılmıştır. Eşdeğerlik çalışması için 18 yaş üstü İngilizce ve Türkçe diline üst düzeyde hâkim 20 kişi 15 gün ara ile katılmıştır. Bu aşamada toplamda 44 kişi katılmıştır.

Araştırmanın güvenirlik ve geçerlik kısmında ise toplamda 9 kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşlarından (STK) 483 kişi katılmıştır. Araştırmaya katılan gönüllülere ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Bu çalışmada, ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ölçeği yalnızca 18 yaş üstündeki gönüllüler doldurmuşlardır.. Kurumlardan izin yazıları alınmıştır

Veri Toplama Araçları:

Sosyo-Demografik bilgi formu: Araştırmanın yürütüldüğü gönüllüleri tanımlayabilmek için sahip olduğu sosyo-demografik bilgiler ile ilgili

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Kurum, Kuruluş veya STK'larda Yer Alan ve Araştırmaya Katılan Gönüllülerin Katılım Yüzdeleri, Cinsiyet Dağılımı ve Yaş Aralığı

Çalışmaya Katılan Kurum, Kuruluş veya STK adı	Kurumların katılım yüzdeleri	Cinsiyet dağılımı			Yaş aralığı				Toplam
		Kadın	Erkek	Toplam	<20	21-30	31-40	41-50	
Gazi Üniversitesi BESYO-OÇSEPG	%8.5	29	12	31	11	30	0	0	41
Otizm Vakfı-HRÇG	%2.9	4	10	14	0	14	0	0	14
AGH	%37.5	94	87	181	22	151	6	2	181
Gazi Üniversitesi-EBGSUAM	%2.9	7	7	14	4	2	8	0	14
Bolu Kent Konseyi-GM	%5	18	6	24	4	18	2	0	24
Ankara Üniversitesi BESYO-THDG	%10.1	10	39	49	0	47	1	1	49
Hacettepe Üniversitesi SBT-THDG	%14.1	31	37	68	1	65	2	0	68
Mardin USKD	%10.8	22	30	52	4	33	13	2	52
Hacettepe Üniversitesi SBT-Engellilerde Spor	%8.3	20	20	40	2	38	0	0	40
TOPLAM	%100	235	248	483	48	398	32	5	483

yaş, cinsiyet sorularını içeren bilgi formu uygulanmış ve sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Gönüllü Motivasyon Envanteri: 2004’de Esmond ve Dunlop tarafından geliştirilmiş olan GME Doğu Avustralya’da gönüllü olan bireylerin gönüllü olma motivasyonlarını araştırmak amacı ile geliştirilmişlerdir. Ölçeğin geliştirilme aşamaları ve gerekçeleri aşağıda verilmiştir. Orijinal envanterin geliştirilme aşaması, üç çalışma ve beş aşamadan oluşmaktadır. Aşamalı olarak yapılan bu araştırma sonunda, 18 yaş üstüne uygulanabilen GME 44 maddeden oluşan, “Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, Kesinlikle katılmıyorum” ifadelerini içeren 5’li Likert tipi, 10 alt ölçekten oluşan bir envanterdir. Bu alt ölçeklerin altısı Clary ve ark. (1992) tarafından geliştirilen envanterden alınmıştır, 4 alt ölçekte ilk defa çalışılan alt ölçeklerdir. Geliştirilen bu envanter gönüllülerin;

- İşe alımlarında ilgi çekmek için gönüllü motivasyonunu bilmek,
- Yeni gönüllülerin motivasyonel ihtiyaçlarını belirleyerek etkili yerleştirme yapmak,
- Gönüllülüklerinin devamlılığının sağlanması için motivasyonlarını anlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Gönüllü Motivasyon Envanteri’nin Alt Ölçekleri

1. Değerler: Gönüllüler, diğer insanlara yardım etmenin önemli olduğu inancını taşıyor veya önemli bir rol olduğuna inanırlar.

2. Karşılıklılık: Gönüllülerin inancına göre “ne ekersen onu biçersin” diğerlerine yardım sürecinde ve onların gönüllü çalışmalarında “iyi şeyler yapmanın” kendilerine ne gibi iyi şeyler kazandırdığını ölçer.

3. Takdir etme/Tanım: Gönüllünün yeteneklerinin ve katkılarının bilinmesi onu motive eder.

4. Anlama: Gönüllü yaşantısında sık kullanılmayan beceri ve deneyimleri daha fazla öğrenir.

5. Benlik Saygısı: Gönüllülük, benlik saygısı ve kendine değer verme ile ilgili hisleri artırır.

6. Tepkisellik: Gönüllülerin, kendilerinin geçmiş ya da şimdiki durumlarını ortaya koyma ve ‘iyileştirmek’ ihtiyacından dolayı ortaya çıkışıdır.

7. Sosyal Gönüllüler: diğerleri tarafından önemli olan norm değerlerinden etkilenirler. (örneğin, arkadaş veya aile)

8. Koruyucu: Gönüllülerin kendileri hakkındaki olumsuz düşünce ve duygularının (suçluluk ve problemleri) azaltılmasıdır.

9. Sosyal Etkileşim: Gönüllünün sosyal ağlar kurması ve başkaları ile etkileşiminde sosyal yönlerini içerir.

10. Kariyer Geliştirme: Uzman kişiler ile bağlantı kurma, deneyim, beceri ve istihdam kazanabilme.

Alt ölçeklerin, altı tanesinde (Değerler, Takdir Etme, Benlik Saygısı, Sosyal, Anlama, Koruyucu) 5 madde, üç tanesinde (Sosyal Etkileşim, Tepkisellik, Kariyer Gelişimi) 4 madde, bir tanesinde (Karşılıklılık) ise 2 madde bulunmaktadır. Envanterde 3 adet ters ifade (olumsuz ifade) bulunmaktadır. Envanterin hesaplanmasında puanlar her bir alt ölçek için ayrı ayrı hesaplanır. Orijinal envanterin alt ölçeklerinin iç tutarlılığı Cronbach Alpha ile hesaplanmış güvenirlik kat sayıları 0,62 ile 0,80 arasında değişmektedir.

İşlem Yolu: Uygulanabilir örneklem için gönüllüler ile çalışmaları bilinen kurum, kuruluş veya STK’dan resmi izin alınmış ve kurumların gönüllülerine uygulanmıştır. Bilgilendirilmiş ve onayları alınan gönüllülere envanter hakkında açıklamalar yapılmış ve daha sonra araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Verilerin Analizi:

Dilsel Eşdeğerlik Çalışması İzlenen Yol: Çeviri Sürecinde Türkçe’ye uyarlaması yapılacak olan envanter formu, her iki dili çok iyi düzeyde bilen ve gönüllülük alanında uzman üç kişi tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir. Oluşturulan Türkçe form bir İngiliz dil bilimci tarafından geri çeviri yöntemiyle tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Türkçeleşmiş olan envanterin maddelerinin anlaşılabilirliğini test etmek için test maddeleri 18 yaş üstü 20 bireye uygulanmıştır. Her bir madde için anlam bütünlüğünün sağlandığına karar verildiğinde araştırmada kullanılacak Türkçe form oluşturulmuş, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları için hazır hale getirilmiştir. İngilizce form ile Türkçe form arasındaki eşdeğerliği saptamak amacıyla ölçek İngilizce ve Türkçe diline üst düzeyde hakim 18 yaş üstü 20 kişiye 15 gün arayla uygulanmıştır. Özgün formu olan İngilizce ve Türkçe formlarından grubun elde ettiği puanlar arasındaki ilişkiye Pearson Korelasyon Katsayısı kullanılarak bakılmıştır.

Güvenirlilik Çalışmasında Verilerin Analizinde İzlenen Yol: İç tutarlılık değerlerine göre envanterin Türk popülasyonunda uygulanıp uygulanamayacağına karar verilmiştir. Dilsel eşdeğerlik çalışması sonucunda envantere son hali verilmiş ve güvenirliliğinin test edilmesi için 483 kişiye uygulanarak, Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır.

Geçerlik çalışmasında Verilerin Analizi İçin İzlenen Yol: Gönüllü Motivasyon Ölçeği 483 kişiye uygulandıktan sonra yapı geçerliliği için Doğrulamalı Faktör Analizi kullanılmıştır. Madde sayısı X 10 kişiye uygulandıktan sonra Yapı Geçerliliği için Doğrulamalı Faktör Analizi kullanılmıştır. Doğrulamalı Faktör Analizi X^2 istatistiği, ne kadar yakın dolaylı ve gözlenen kovaryans matrisleri açısından örneklem büyüklüğüne karşı hassas olması ve belirsizliğinden dolayı eleştirilmiş olmasına rağmen model verilerinin uygun olduğunu belirtmek için gereklidir. Bu sınırlama nedeni ile Doğrulamalı Faktör Analizi ve Uyum İyiliği İndeksi kullanılmıştır (Çokluk ve ark. 2010; Kline, 2005).

BULGULAR

Dilsel Eşdeğerlik Çalışmasına Ait Bulgular: Özgün form olan İngilizce ve Türkçe formlarından grubun elde ettiği puanlar arasındaki ilişkiye her bir alt ölçek değerleri üzerinden Pearson Korelasyon Katsayısı kullanılarak bakılmıştır ve İngilizce ve Türkçe alt ölçekler arasında Pearson Korelasyon Katsayıları .53 ile .84 olarak bulunmuştur.

Gönüllü Motivasyon Envanteri Güvenirliliğine İlişkin Bulgular: Psikolojik testlerin iç tutarlılığını belirlemede çoğunlukla kullanılan Cronbach Alfa değerleri GME her bir alt ölçeği için hesaplanmıştır. Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenirliliği; $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir, $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenirliliği düşüktür, $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir, $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir gibi yorumlanabilir (Kalaycı, 2010). Bunun sonucunda; Değerler alt boyutu için 0.72, Takdir etme alt boyutu için 0.45 (Geçerlik analizinden sonra takdir etme alt ölçeğinde olan 21. ve 12. maddelerde sorun görülmüştür ve hesaplamada 21. Madde çıkarıldığında alfa düzeyi 0.54, 21 ve 12. Maddeler aynı anda alt ölçekten çıkarıldığında ise alfa düzeyi 0.60 olarak gözlenmiştir.

Bu da bu alt ölçeğin güvenirliliğinin düşük ancak kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğunu göstermektedir), Sosyal etkileşim alt boyutu için 0.69, Karşılıklı alt boyutu için 0.62, Tepkisellik alt boyutu için 0.66, Benlik saygısı alt boyutu için 0.68, Sosyal alt boyutu için 0.78, Kariyer gelişimi alt boyutu için 0.78, Anlama alt boyutu için 0.76 ve Koruyucu alt boyutu için 0.77 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen güvenirlilik katsayıları ölçeğin yeterli düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006; Alpar, 2001; Tezbaşaran, 1996).

Gönüllü Motivasyon Envanteri'nin Yapı Geçerliliğine İlişkin Bulgular: Envanterin Türkçe formuna ait bulguların uygunluğunun belirlenebilmesi için 483 gönüllü katılımcıdan elde edilen verilere faktör analizi uygulanmıştır. Doğrulamalı faktör analizi kuramsal olarak belli temellere dayanarak çeşitli değişkenler ile karşılaştırılması sonucunda uyumunun değerlendirilmesine ait bir analizdir. Özetle doğrulamalı faktör analizinde toplanan verilerin daha önce kurgulanmış yapı ile ne derece uygun olduğu incelenir (Büyüköztürk, 2003). Yapı geçerliliğine bakıldığında öncelikle her bir maddenin faktör yükünün olduğu ve bu faktör yüklerinden hareket ile maddelerin kabul edilebilirliğine karar verilir. Bu yüklerde örneklemin büyüklüğü önemlidir. Kabul edilebilirlik kriterleri 0,71 mükemmel uyum, 0,63 çok iyi, 0,55 iyi, 0,45 vasat, 0,32 vasat olarak verilmiştir (Çokluk ve ark. 2010).

Doğrulamalı faktör analizine (DFA) göre faktör yüklerine göre maddelerin kullanılması kararı verilirken envanterin bütünü için bir takım indekslere bakılmıştır. Tablo 2'de araştırma kapsamında elde edilen verilere göre faktör yükleri ve diğer indeksler yer almaktadır. Ancak ilk yapılan (DFA) bulgularına göre; 12. Maddenin "Çalıştığım yerde çalışanlar ve gönüllüler tarafından saygı duyuluyor olmam benim için önemli değildir". faktör yükü 0,29 olarak görülmektedir. Bu sınırlar içerisinde vasat bir madde olarak ele alınabilir. 21. Maddenin "Gönüllülük yaptığım iş hakkında herhangi bir geri bildirim ihtiyacı duymam" faktör yükü 0,056 olarak görülmektedir. Bu sınırlar içerisinde Türk Popülasyonu için uygun olmayan envanter maddesidir ve envanterden çıkartılması gereklidir. 10. Maddenin "Gönüllüyüm çünkü gönüllü çalışmaları sayesinde zor durumda olan insanlara karşı

vicdanımı daha rahat hissediyorum, onlara karşı sorumluluklarımı yerine getirdiğimi düşünüyorum” ifadesinin faktör yükü 0,60 olmasına rağmen Koruyucu alt ölçeğinde olan bu madde Benlik saygısı ya da Değerler alt ölçeklerine daha uygunluk göstermiştir. Yukarıdaki nedenlerden dolayı 12. madde envanterde tutulmaya, 21. madde envanterden çıkarılmaya ve istatistiksel olarak 10. madde hem Değerler alt ölçeğine hem de Benlik Saygısı alt ölçeğinde ele almaya uygun görünürken, Değerler alt ölçeğinde istatistiksel olarak daha yüksek ilişki görülmüştür ayrıca kurumsal açıdan bakıldığında envanterin Türkçeleştirildiğinde Değerler alt ölçeğine daha uygun olduğu görülmektedir. Bu karar için 2 uzman görüşü alınmış ve 10. Madde için Değerler alt ölçeğinde yer almasına karar verilmiştir. 21. Madde envanterden çıkarılıp, 10. Madde Değerler alt ölçeğine alındıktan sonra maddelerin faktör yükleri ve hata varyansları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 3’ de analizin diyagrama bağlı sonuçları gösterilmiştir. Bu diyagrama göre X^2 ’nin 3304,94, sd’nin 815, p’nin 0,00 ve RMSEA’sında 0,080 olduğu görülmektedir. Bu indekslerin yanı sıra Tablo 3’de gösterilen değerler doğrulayıcı faktör analizi sonrasında elde edilmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analizinde model uyumunun test edilmesinde değerlendirilmesi gereken indeksler X^2 , RMSEA, CFI ve SRMR’dır (Brown, 2006; Worthington ve Whittaker, 2006). Doğrulayıcı faktör analizinde p değeri incelenmesi gereken ilk değeridir. Buna göre beklenen korvaryans matrisi ile gözlenen korvaryans matrisleri arasındaki farkın (X^2 değerinin) anlamlılığına ait bilgi vermektedir. p değerinin anlamlı olmaması istenen bir durumdur. Şekil 1’de görüldüğü üzere p değeri 0,0 düzeyinde anlamlıdır (Çokluk ve ark. 2010).

Değerlendirmeye alınan bir diğer uyum indeksi X^2 ’dir. Ancak X^2 tek başına değerlendirilen bir istatistik değildir. Bu bölümde doğrulayıcı faktör analizinin kuramsal temelini anlatıldığı kısımda belirtildiği gibi X^2 , serbestlik derecesi (sd) ile oranlanarak değerlendirmeye alınır. Araştırmada Tablo 3 görüldüğü gibi $X^2= 3304,94$ ve sd=815’dir. Bu değerler birbirine oranlandığında X^2 /sd oranının 3’ün altında olması mükemmel uyuma; 5’in altında olması orta düzeyde uyuma karşılık gelmektedir (Kline, 2005). Bu çerçevede, ilk yapılan analiz için X^2 /sd oranının 4,055 olması iyi düzeyde uyum değeri ifade edilebilir.

Tablo 2. Faktör Yükleri ve Hata Varyansları

Faktörler	Madde	Faktör Yükleri	Hata Varyansları
Değerler	1	0.48	0.78
	10	0.76	0.61
	11	0.55	0.77
	20	0.70	0.54
	29	0.54	0.40
	38	0.56	0.67
Takdir Etme	2	0.78	0.85
	12	0.30	1.76
	21	*	*
	30	0.45	0.76
	39	0.79	0.77
Sosyal Etk.	3	0.50	0.61
	13	0.67	0.92
	22	0.66	0.56
	31	0.69	0.68
Karşılılık	4	0.72	0.71
	40	0.86	0.86
Tepkisellik	5	0.53	0.93
	14	0.52	0.63
	23	0.68	0.75
	32	0.81	0.93
Benlik Saygısı	6	0.60	0.46
	15	0.70	0.44
	24	0.72	0.75
	33	0.53	0.44
	41	0.35	1.57
Sosyal	7	0.68	1.48
	16	0.71	0.88
	25	0.83	0.86
	34	0.92	0.74
	42	0.97	0.79
Kariyer Gelişimi	8	1.08	0.69
	17	0.59	1.44
	26	1.04	0.51
	35	0.65	0.98
Anlama	9	0.56	0.71
	18	0.49	0.47
	27	0.58	0.44
	36	0.56	0.43
	43	0.59	0.64
Koruyucu	19	0.84	0.80
	28	0.81	1.04
	37	0.89	0.62
	44	0.91	1.06

* 21. Madde envanterden çıkartılmıştır.

Tablo 3. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonrası Bulgular

Model	X ² /sd	GFI	NNFI	NFI	CFI	SRMR	RMSEA	90 % Güven Aralığı RMSEA
10 Faktör	4.055	0.76	0.94	0.92	0.95	0.085	0.080	0.077 - 0.083

Yol şemasındaki (Diyagram) RMSEA incelendiğinde ise 0.080 düzeyinde bir uyum indeksi elde edildiği görülmektedir. RMSEA'nın .05'ten küçük olması mükemmel ve .08'den küçük olması iyi uyuma işaret ederken, .10'dan küçük olması ise zayıf uyuma işaret eder (Çokluk ve ark. 2010). Bu çerçevede, ilk yapılan analiz için elde edilen uyum indeksinin iyi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca RMSEA değeri %90 güven aralığı ile birlikte rapor edilmelidir. Üst sınırın 0,10'un altında kalması beklenir. Güven aralığının geniş olması ise daha geniş bir örnekleme ihtiyaç duyulduğunu gösterir (Kline, 2005).

Standardize edilmiş RMR'ın uyum indeksinin 0.080 olduğu görülmektedir. RMR ve standardize edilmiş RMR'ın .05'in altında olması mükemmel uyuma .08'in altında olması iyi uyuma ve .10'un altında olması ise zayıf uyuma karşılık gelmektedir. Bu çerçevede, ilk yapılan analiz için Standartize edilmiş RMR'ın iyi bir uyuma sahip olduğu ifade edilebilir.

Son olarak NNFI ve CFI uyum indeksleri incelendiğinde NNFI'nın .94 ve CFI'nin .95 olduğu görülmektedir. NNFI ve CFI indekslerinin .95'in üzerinde olması mükemmel uyuma, .90'ın üzerinde olması ise iyi uyuma karşılık gelmektedir. Bu çerçevede, ilk yapılan analiz için NNFI'nın ve CFI'nin iyi uyuma ama mükemmel uyuma yakın olduğu görülmektedir. Bu analiz sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir. GFI 0,76; NNFI 0,92; NFI 0,92; CFI 0,95; SRMR 0,085 ve RMSEA %90 güven aralığı 0,077 ile 0,083 arasında olduğu görülmüştür. Bu sonuçları **Tablo 3'** de gözlemlemekteyiz.

TARTIŞMA

Araştırmanın birinci alt amacı; GME'nin özgün dil (İngilizce) ve hedef dil (Türkçe) formlarının uygulanması sonucunda elde edilen puanlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının belirlenmesidir. Bu alt ölçeklerin iç tutarlılığını belirlemek için kullanılan Cronbach Alfa değerleri hesaplanmıştır.

Her bir alt ölçek değerlerinde α değerleri sırasıyla, değerler için 0.72, takdir etme için 0.45, sosyal etkileşim için 0.69, karşılıklı için 0.62, tepkisellik için 0.66, benlik saygısı için 0.68, sosyal için 0.78, kariyer gelişimi için 0.78, anlama için 0.76 ve Koruyucu için 0.77 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç Değerler, Sosyal Etkileşim, Karşılıklı, Benlik Saygısı, Tepkisellik, Sosyal, Kariyer Gelişimi, Anlama ve Koruyucu alt ölçekleri için oldukça güvenilir bir envanter olduğunu gösterir. Takdir Etme alt ölçeği için ise güvenilirliği düşük olduğu gözlenmiştir. Ancak geçerlik analizinden sonra takdir etme alt ölçeğinde olan 21. ve 12. maddelerde sorun görülmüştür ve hesaplamada 21. Madde çıkarıldığında alfa düzeyi 0.54 olarak gözlenmiştir. 21 ve 12. Maddeler aynı anda alt ölçekten çıkarıldığında ise alfa düzeyi 0.60 olarak gözlenmiştir.

İlk yapılan DFA Faktör Analizi sonuçlarına göre, 12. Maddenin faktör yükü 0,29 olarak görülmektedir. Bu sınırlar içerisinde vasat bir madde olarak ele alınabilir; 21. Maddenin faktör yükü 0,056 olarak görülmektedir. Bu sınırlar içerisinde Türk Popülasyonu için uygun olmayan envanter maddesidir ve envanterden çıkartılması gereklidir; 10. Maddenin faktör yükü 0,60 olmasına rağmen diyagrama bakıldığında Koruyucu alt ölçeğinde olan bu madde Benlik saygısı ya da Değerler alt ölçeklerine daha uygunluk göstermiştir. Bu nedenlerden dolayı 12. madde envanterde tutulmaya, 21. madde ölçekten çıkarılmaya ve 10. madde için hem Değerler hem de Benlik Saygısı alt ölçekleri içinde değerlendirilmeye alınarak uzman görüşleri ile birlikte son karar verilmesi uygun görülmüştür.

İstatistiksel olarak 10. madde hem Değerler alt ölçeğine de hem de Benlik Saygısı alt ölçeğinde ele almak uygun görünürken, Değerler alt ölçeğinde istatistiksel olarak daha yüksek ilişki görülmüştür. Ayrıca kuramsal açıdan bakıldığında, envanterin Türkçeleştirilmesinin Değerler alt ölçeğine daha uygun olduğu görülmektedir. Bu karar son şeklini alması için biri ölçme değerlendirme alanında doktora düzeyinde diğeri ise beden eğitimi

öğretmen eğitimi alanından olan 2 uzmandan görüş alınmış ve 10. Madde için Değerler alt ölçeğinde yer almasına karar verilmiştir. 21. Madde envanterden çıkarılıp, 10. Madde Değerler alt ölçeğine alındıktan sonra maddelerin faktör yükleri ve hata varyansları Tablo 2’de gösterilmiştir.

İngilizce ve Türkçe Alt ölçekler arasında Pearson Korelasyon Katsayıları .53 ile .84 olarak bulunmuştur. 10 alt ölçekte Cronbach Alfa değerleri 0,45 ile 0,78 arasında bulunmuştur. Yapı Geçerliliğini test etmek için envanter 483 gönüllü uygulanmış maksimum olabilirlik kestirimi kullanılarak DFA yapılmış ve X^2 ’nin 3304,94, sd’nin 815, p’nin 0,00 ve RMSEA değerinin 0,080; GFI 0,76; NNFI 0,92; NFI 0,92; CFI 0,95; SRMR 0,085 ve %90 güven aralığı RMSEA değerinin ise 0,077 ile 0,083 arasında olduğu görülmüştür. Elde edilen uyum indeksleri, 43 madde için özgün formun Türk nüfusunda doğrulandığını göstermiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacı, GME Türk Popülasyonuna uygulanabilirliğini belirlemektir. GME’nin özgün form ve Türkçe formlarının dilsel eşdeğerliğini saptamak amacıyla, envanterin özgün form ve hedef dil formlarından alınan puanlar arasındaki ilişkiye bakılmıştır ve ilişkinin uygun şekilde yüksek çıktığı saptanmıştır. Bu bulguya dayalı olarak, envanterin özgün formu ile Türkçe formu arasında dilsel eşdeğerliğin sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Gönüllü Motivasyon Envanteri’nin Türkçe formundan elde edilen faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını saptamak amacıyla çalışma grubundan elde edilen verilere doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Hesaplanan uyum istatistikleri sonucunda GME’nin özgün formunun 43 maddesinin ve alt boyutlarının Türk kültüründe uygunluğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak, GME’nin güvenilirliği ve geçerliliği test edilerek Türk nüfusunda doğrulanmıştır.

Bu çalışmada yapılan yapı geçerliliği incelemeleri sonucunda, yalnızca bir maddenin özgün formdaki gibi işlemediği, bir başka maddenin de farklı alt ölçekte olduğu tespit edilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda envanterin Türkçe’ye uyarlanmış formunun 43 madde esas alınarak uygulanması önerilmektedir. Gönüllü Motivasyon Envanteri’nin yapı geçerliği farklı gruplar üzerinde yapılan uygulamalar ile de incelenebilir.

KAYNAKLAR

1. Akman P (2008): Effects of Motives, Volunteer Role Identity and Sense of Community on Sustained Volunteering. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Brown TA (2006): Confirmatory Factor Analysis for Applied Research. New York: The Guilford Press.
3. Birleşmiş Milletler (2011): Dünya da Gönüllülüğün Durumu Raporu.
4. Büyüköztürk S (2003): Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 3. Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık.
5. Clary EG, Snyder M (1990): Paper presented at the meeting of the Spring Research Forum: A functional analysis of volunteers’ motivations. Boston.
6. Clary EG, Snyder M (1991): A functional analysis of altruism and prosocial behavior: The case of volunteerism. Review of Personality and Social Psychology, 12, 119-148.
7. Clary EG, Snyder M (1999): The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. Current Directions in Psychological Science, 8, 156-159.
8. Clary EG, Snyder M (2000): Why do people volunteer? Understanding volunteer motivations. The Not-for-Profit CEO Monthly Letter, 7, 3-5.
9. Clary EG, Snyder M, Ridge R (1992): Volunteers’ motivations: a functional strategy for the recruitment, placement, and retention of volunteers. Nonprofit Management and Leadership, 2, 333-350.
10. Clary EG, Snyder M, Ridge RD, Copeland J, Stukas AA, Haugen J, ve Miene P (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. JPSP, 74, 1516-1530.
11. Çokluk Ö, Şekeroğlu G, Büyüköztürk Ş (2010): Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, I. Baskı: Pegem Akademi, Ayrıntı Matbaası. Ankara.
12. Esmond J, Dunlop E (2004): Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess the Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western Australia. Motivation Final Report. CLAN WA Inc.
13. European Union (2010): Study on Volunteering in the European Union Draft Final Report.
14. Fitch, RT (1987): Characteristics and Motivations of College Students Volunteering for Community Service. J Coll Student Person, 28:424-430.
15. Gillespie, DF, King, AEO (1985): Demographic understanding of volunteerism. J Sociol Soc Welfare, 12, 798-816.
16. Güzel P, Ünlü H, Özbey S, Esentaş M (2013): Gönüllülük ve Uluslararası Spor Organizasyonları:

- XVII: Akdeniz Oyunları. II. Rekreasyon Araştırma Kongresi, 31ekim-03 Kasım 2013, Aydın.
17. Horton-Smith, D (1981): Altruism, volunteers, and volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research*, 10, 21-36.
 18. Kalayci Ş (Ed.). (2010): SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 5. Baskı. Asıl Yayın Dağıtım Ltd. Şti. Ankara.
 19. Kline R (2005): Principles and practice of structural equation modeling. Second Edition. New York: Guilford.
 20. Kim M, Zhang JJ, Connaughton DP (2010): Comparison of Volunteer Motivations in Different Youth Sport Organizations, *Eur Sport Manag Q*, 10/3, 343-365.
 21. Mc Ewin, M, Jacobsen-D'Arcy, L (2002): Developing the volunteer motivation inventory to assess the underlying motivational drives of volunteers in Western Australia: Final report. Perth: Lotterywest and CLAN WA Inc.
 22. Musick M, Wilson J (2008): *Volunteers*. Bloomington: Indiana University Press.
 23. Okun MA, Bar A, Herzog AR (1998): Motivation to Volunteer by Older Adults: A Test of Competing Measurement Models. *Psychology and Aging*, 13/4, 608-621.
 24. Omoto A, ve Snyder M (2002): Considerations of community: The context and process of volunteerism. *Am Behav Sci*, 45, 846-867.
 25. Worthington, RL, Whittaker, TA (2006): Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counseling Psychologist*, 34(806), 806-838.
 26. Sertbaş K (2006): Üniversite2005 İzmir Oyunlarında Görevli Gönüllü İnsan Kaynaklarının, Organizasyona Katılım Nedenleri Ve Motivasyonel Faktörlerin Analizi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
 27. Snyder M, Clary EG, Stukas AA (2000): The functional approach to volunteerism. In G. Maio ve J. Olson (Ed.), *Why we evaluate: Functions of attitudes*. Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum.
 28. Stukas AA, Snyder, M, Clary EG (1999): The Effects of "Mandatory Volunteerism" on Intentions to Volunteer. *Ame Psyc Soc*, 10/1.
 29. Tezbaşaran AA (1996) Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.